

Verslag dialoogbijeenkomst werk en inkomen culturele sector 19 april 2016

1. Inleiding

Onder de titel 'Samen op weg naar duurzaam werk en inkomen' organiseerden de SER en de Raad voor Cultuur op 19 april 2016 een bijeenkomst met als doel bouwstenen te verzamelen voor een langetermijnvisie op arbeidsmarkt en inkomen in de culturele sector.

De aanleiding voor de bijeenkomst was de 'Verkenning arbeidsmarkt culturele sector' die de SER en de Raad voor Cultuur in januari 2016 publiceerden. Hieruit blijkt onder meer dat werknemers en zelfstandigen in de gehele sector vaak een zwakke arbeidsmarkt- en inkomenspositie hebben. De verkenning geeft aanleiding om verder te denken over oplossingsrichtingen voor zowel de korte als de langere termijn.

2. Het programma

Na een inleiding door dagvoorzitter Felix Rottenberg, voorzitter van de Amsterdamse Kunstraad, gaf SER-voorzitter Mariëtte Hamer een toelichting op de arbeidsmarktverkenning. Raad voor Cultuur voorzitter Joop Daalmeijer ging vervolgens in op het pas uitgekomen advies van de Raad voor Cultuur aan de minister van OCW, over de besteding van een eenmalig bedrag van twee miljoen euro ter verbetering van de arbeidsmarktpositie van kunstenaars. De 'makers' Karin Post (choreograaf en theatermaker), Ike Bertels (documentairemaker/filmmaker en regisseur), Torre Florim (singer-songwriter) en David Dramm (componist en oprichter van muziekcentrum Splendor) in Amsterdam), illustreerden de situatie in de sector vanuit hun persoonlijke perspectief. Vervolgens gingen Birgit Donker (directeur Mondriaan Fonds) en Henriëtte Post (directeur Fonds Podiumkunsten) in op de rol van subsidies.

In het tweede deel van de bijeenkomst was 'de zaal' aan het woord in de vorm van een vijftal dialoogtafels. De deelnemers bespraken knelpunten en oplossingsrichtingen voor de lange termijn. Vier tafels waren gewijd aan een specifieke thema (de positie van starters in de culturele sector, de inkomenspositie van werkenden in de culturele sector, het sociale vangnet in de culturele sector en de sociale dialoog in de sector) en de vijfde tafel aan knelpunten en oplossingsrichtingen in het algemeen. De uitkomsten hiervan werden vervolgens onder leiding van Felix Rottenberg plenair besproken.

In dit verslag wordt ingegaan op de ervaringen van de vier 'makers', de presentaties van Henriëtte Post en Birgit Donker, de gesprekken aan de vijf tafels en de plenaire discussie. Voor de presentatie van Mariëtte Hamer verwijzen wij naar de verkenning van de Raad voor Cultuur en SER¹ en voor de presentatie van Joop Daalmeijer naar het

¹ <https://www.ser.nl/nl/publicaties/overige/2010-2019/2016/verkenning-arbeidsmarkt-cultuursector.aspx>

advies 'Verbetering positie kunstenaar op arbeidsmarkt' van de Raad voor Cultuur². In het verslag besteden we ook aandacht aan de antwoorden op de vragen die met 'Go Vote' aan de deelnemers zijn gesteld.

Go Vote vraag

Bij de start van de bijeenkomst werd aan de deelnemers van de bijeenkomst gevraagd om een rapportcijfer te geven voor de arbeidsmarkt- en inkomenspositie van mensen die in de culturele sector werken. Van de 33 deelnemers geeft 79% een cijfer lager dan een 6. Het gemiddelde rapportcijfer is een 4,3. Als belangrijkste knelpunten worden genoemd de rol van de overheid (hoogte van het budget), de lage beloning, de onderhandelingspositie van zzp'ers (sociale dialoog), het functioneren van de arbeidsmarkt (meer aanbod dan vraag) en het ondernemerschap van werkers in de culturele sector. De deelnemers hopen dat de bijeenkomst bijdraagt aan een gezamenlijke aanpak van de problematiek, dat de gevolgen van wet- en regelgeving duidelijk worden, dat zichtbaar wordt wat de culturele sector bijdraagt aan de maatschappij, dat er richtlijnen voor honoraria komen en dat de sociale dialoog verbetert, zowel op het niveau van de zzp'ers als op het niveau van de sector. Ook hopen een paar deelnemers dat de bijeenkomst bijdraagt aan het besef dat het gebrek aan ondernemerschap van zzp'ers niet het probleem is.

3. Ervaringen van vier makers

Karin Post is danser geweest en had van begin af aan ook al interesse in andere kunstgebieden (beeldende kunst en muziek). Ze is choreograaf, initiator van kunstevenementen met een interdisciplinair karakter, maakt tentoonstellingen, schrijft soms boeken en werkt als adviseur. Ze is zzp'er en herkent het beeld van de verkenning heel goed.

Waar loopt ze tegenaan? Voor optredens en presentaties zoals vandaag wordt ze niet betaald. Omdat ze zzp'er is (wat haar zeer goed bevalt) wordt ze niet meer volgens de cao (Theater) betaald.

Een knelpunt is dat ze vanwege haar interdisciplinariteit geen onderzoekssubsidie kan krijgen als ze een tentoonstelling mag maken in een museum. Het museum kan haar niet naar haar ervaring honoreren. Ze krijgt een instapcontract als curator, waar ze dan 2 jaar voor werkt en geen (onkosten)vergoeding voor krijgt betaald. Ook het onderzoek wordt niet gesubsidieerd. Het is zeer mager betaald, terwijl de verantwoordelijkheden enorm zijn. Deze praktijken zijn niet makkelijk bespreekbaar.

Ze werkt soms op basis van een arbeidsovereenkomst. Dan wordt ze gevraagd om plannen te maken voor meerdere jaren, terwijl ze er zelf maar 1 jaar kan blijven. Ze heeft het gevoel leeg getrokken te worden.

Post constateert verdringing door stagiaires en vrijwilligers. Ze wordt door kunstinstellingen gevraagd met ideeën te komen en dan gevraagd haar concept achter te laten, waar vervolgens een stagiair of vrijwilliger mee aan de slag gaat.

Duurzame inzetbaarheid: het is logisch dat je als danser al vroeg je bakens verzet. De Omscholingsregeling Dans is erg belangrijk. Deze regeling mag niet om zeep geholpen worden. Zij heeft gehoord dat daar sprake van zou zijn.

Een kunstenaar is niet per se een goede ondernemer. Een ondernemer niet per se een goede kunstenaar.

Haar prioriteit: Niet verharderen. Er moet elkaar iets gegund worden.

Ike Bertels (documentaire- en filmmaker/regisseur) is ook zzp'er. Zij produceert en regisseert eigen werk. Haar werk is haar passie, waar ze graag haar brood mee verdient. Veel films moeten met eigen geld worden geproduceerd. Ze heeft een minimuminkomen en daardoor geen geld voor research. Door bezuiniging bij de omroepen kost het steeds meer moeite om een opdracht te krijgen; er is minder experimenteeruimte. Zij constateert druk op de fondsen: vaste tarieven van 400 euro

² <https://www.cultuur.nl/adviezen/sectoroverstijgend/verbetering-positie-kunstenaar-op-arbeidsmarkt/item3591>

per dag. Het aantal (gesubsidieerde) draaidagen en montagedagen wordt minder. Vroeger was er de HoCo-regeling (een regeling die het honorarium en de auteursrechten regelde), maar die regeling wordt niet meer gevolgd.

Er moet volgens Bertels een reëel minimum zijn. Een knelpunt is dat je volgens de mededingingswet en Mediawet geen collectieve afspraken meer mag maken over het honorarium. Volgens haar zijn er in andere landen wel regelingen van toepassing, waarin bijv. een bandbreedte voor honoraria wordt gehanteerd.

Haar prioriteit: de overheid en ACM moeten de in Nederland geldende regelgeving aanpassen, zodat het mogelijk wordt om collectieve minimum tarieven overeen te komen.

Torre Florim (singer-songwriter, componist en producer) is leadzanger van De Staat en bestuurslid van BAM (Beroepsvereniging voor Auteur-Muzikanten) (150 leden). Hij heeft er mede voor gezorgd dat het Nijmeegse poppodium Doornroosje is getransformeerd in oefenruimtes en een studio voor popbands. Hoewel zijn band succesvol is, heeft hij toch een inkomen net boven het minimum. De omzet stijgt weliswaar, maar de investeringen (apparatuur, crew) stijgen mee. Daarnaast is er de kans op verlies. De gage voor optredens wil nog wel eens variëren van 400 euro voor een optreden in het buitenland of in geval van een clubtour tot 10.000 euro bij een groot optreden in Nederland. Florim heeft gebruik gemaakt van subsidie van het Fonds Podiumkunsten (FPK).

Zijn prioriteit: De mogelijkheden om te kunnen investeren (vooral voor starters) zouden verruimd moeten worden (een soort 'beurs' voor componisten/toursupport). Dat zou wat hem betreft ook een lening kunnen zijn, in plaats van subsidie.

David Dramm (componist) is ook zzp'er en is initiatiefnemer van Splendor. Dat is een collectief van 50 musici, die gezamenlijk werkruimte c.q. experimenteerruimte exploiteren. Dat doen zij door mensen voor 100 euro per jaar lid te laten worden en in de gelegenheid te stellen concerten bij te wonen. Als tegenprestatie geeft elke musicus 1 keer per jaar een optreden. Al het geld dat binnenkomt gaat naar de exploitatie van het gebouw.

Dramm is naar eigen zeggen een succesvolle zzp'er. Hij heeft nooit beroep hoeven doen op de bijstand. Hij wordt vaak als partner bij een project betrokken. Dramm is de helft van de tijd actief als producent. Voor eigen projecten gaat hij altijd op zoek naar financiële middelen.

Tegenwoordig kost het verwerven van voldoende financiële middelen voor eigen projecten, coproducties of projecten in opdracht veel meer tijd dan vroeger. Destijds kon Dramm zich veel meer (alleen) op het componeren richten, zeker bij een project in opdracht.

Zijn prioriteit: Dramm's advies is om niet alleen te kijken hoe individuele kunstenaars kunnen worden ondersteund, maar ook hoe je collectieven kunt ondersteunen.

4. Presentaties Birgit Donker en Henriëtte Post

Birgit Donker (directeur Mondriaan Fonds)

Mijn verhaal is opgebouwd uit twee delen. Eerst wil ik schetsen hoe het er voor staat op de arbeidsmarkt in de beeldende kunst en in het culturele erfgoedveld. Dan schets ik drie oplossingen: twee die geld kosten en één die kosteloos is.

Maar eerst dit; de 'Verkenning arbeidsmarkt culturele sector' is een belangrijk rapport, want na het veld zelf en de Raad voor Cultuur is er nu een eerbiedwaardige instantie buiten de kunst en cultuur, die signaleert wat er aan de hand is. Namelijk, het staat er echt slecht voor op de arbeidsmarkt in de cultuursector. En dan zijn in dit rapport nog de cijfers tot en met 2013 gebruikt. Inmiddels staat de arbeidsmarkt in de sector er nog slechter voor. De veel geroemde elasticiteit, de bejubelde veerkracht, van de kunsten staat op knappen.

Het is ook een belangrijk rapport, omdat hiermee het beeld verandert van kunstenaars als subsidieslurpers in dat van de praktijk: professionals die hard werken voor weinig, te weinig, geld. En dan hebben we het hier over professionals waar de maatschappij behoefte aan heeft, waar vraag naar is. We hebben het, om Joop Daalmeijer te citeren, niet over een subsidiesector maar over een culturele industrie.

Ik vertel u niets nieuws als ik zeg dat op kunst en cultuur rigoures is bezuinigd met grote gevolgen. Dat er zo is gekort, dat geldt met name voor de beeldende kunst. Er is op geen sector in de cultuur zo veel bezuinigd als op de beeldende kunst. Het Mondriaan Fonds bijvoorbeeld had in de vorige cultuurplanperiode nog 41,3 miljoen euro per jaar te besteden aan kunst en erfgoed; in deze periode is dat 26,7 miljoen. Dat is voor kunst én erfgoed. Als je kijkt naar alleen beeldende kunst, is bijna de helft van het beschikbare budget gekort. En dan is ook nog de Wwik verdwenen, de Wet werk en inkomen kunstenaars, én worden er minder opdrachten gegeven aan kunstenaars én zijn er de bezuinigingen bij gemeenten en provincies. Al met al weinig rooskleurig.

Het gemiddelde bruto inkomen van beeldend kunstenaars is 13.990 euro per jaar, zo blijkt uit het rapport van SER en RvC. Gemiddeld. Dus er zijn er die er met hun inkomen daar nog onder zitten. Het inkomen van beeldend kunstenaars is het laagst van alle disciplines. Er is geen cao voor kunstenaars, ze worden vaak niet betaald voor het werk dat ze verrichten bijvoorbeeld bij exposities. Ze hebben meestal geen verzekering tegen arbeidsongeschiktheid, laat staan dat ze kunnen doen aan pensioenopbouw. Een weinig florissant beeld, terwijl tegelijkertijd inhoudelijk beeldende kunst uit Nederland het erg goed doet. Kijk maar naar een internationaal podium als de Biënnale van Venetië, naar Tate, Guggenheim of Manifesta, waar kunstenaars uit Nederland graag gezien zijn. Ook de kleinere beeldende kunstinstellingen, de zogeheten presentatie-instellingen, hebben het erg moeilijk. In de vorige cultuurplanperiode was er vanuit het rijk rechtstreeks en via het Mondriaan Fonds nog 33,9 miljoen euro per jaar beschikbaar, nu is dat 18,7 miljoen euro – dat is dus een halvering. Er zijn de afgelopen drie jaar inmiddels twaalf presentatie-instellingen gesloten, waaronder de Paviljoens in Almere. Vorig jaar sloten vier van deze instellingen de deuren waaronder Het Gemak in Den Haag en het CBK Drenthe. Dat is een groot gemis want ze zijn belangrijk voor het weefsel: ze zitten tussen kunstenaars en musea in en zijn cruciaal voor talentontwikkeling. In veel van de resterende presentatie-instellingen wordt, zoals elders in de sector, steeds harder gewerkt met minder mensen. Ik verwacht dat er meer gaan omvallen, zeker omdat de reserves van het Mondriaan Fonds, die we de afgelopen drie jaar nog konden inzetten voor in totaal zo'n 25 presentatie-instellingen, nu op zijn. Wij komen ongeveer 1 miljoen per jaar tekort voor deze instellingen.

Waarom hoor je daar zo weinig over? Omdat beeldend kunstenaars zelfstandigen zijn en vaak alleen werken; en als ze noodgedwongen voor het laatst hun atelierdeur sluiten, dan hoor je dat niet en staan er geen cameraploegen te filmen. Ook de presentatie-instellingen weten minder lawaai te maken dan bijvoorbeeld festivals en orkesten. Maar als dit zo doorgaat, verliezen we de toonaangevende positie die we nu nog wereldwijd hebben op het gebied van beeldende kunst en zullen er steeds minder kunstenaars zijn. Een ander gevolg van de bezuinigingen is dat er steeds meer vrijwilligers werken bij onder meer theaters, bij podia en bij musea, zo constateren SER en Raad voor Cultuur in hun rapport. Dat is aan de ene kant mooi, het betekent verbinding en draagvlak. Maar het betekent in de praktijk ook verdringing van betaalde professionele arbeid. En vrijwilligers kunnen in ruil zeggenschap over het beleid eisen, plus het is kwetsbaar: ze kunnen er ieder moment mee stoppen. Bij grote musea, met een omzet boven de 3,2 miljoen, zo blijkt uit onderzoek van de Museumvereniging, is 19 procent van de medewerkers vrijwillig of stagiaire. In kleine musea (omzet onder de 400.000) is dat liefst 82 procent.

Wat wij ook zien bij musea is dat ze steeds minder geld hebben voor de lange termijn. Geld voor onderzoek, voor documentatie en voor digitalisering ontbreekt. Ze hebben zelfs vaak geen middelen om plannen voor de langere termijn te ontwikkelen, ze hollen van expositie naar expositie omdat ze veel bezoekers moeten trekken om aan de eigen

inkomstennorm te voldoen. Musea hebben minder geld om te investeren in professionele kennis, met name op het gebied van beheer en behoud. Zo wordt een onverantwoorde hypotheek genomen op de toekomst.

Wat is de oplossing?

Ik heb twee concrete oplossingen en een algemene.

De eerste concrete oplossing is een richtlijn voor honoraria voor zelfstandigen in de kunstsector. Om te beginnen voor beeldend kunstenaars, want daarvoor bestaat in het hele beeldende kunstveld draagvlak - van musea tot kunstenaarsvakbond, van galeries tot presentatie-instellingen. Maar daarna zou zo'n richtlijn ook voor anderen kunnen gelden, voor componisten, bijvoorbeeld, voor freelance curatoren of voor kunstcritici. Onder een honorarium wordt verstaan de vergoeding van werk ten behoeve van een tentoonstelling of voor het maken van nieuw werk in opdracht. Het gaat dus om werk waar vraag naar is, maar waar vaak niet voor wordt betaald. Uit onderzoek uitgevoerd op verzoek van het veld blijkt dat nu bij tweederde van de tentoonstellingen helemaal geen honorarium wordt betaald. Kunstenaars zijn sluitpost op de begroting. Iedereen krijgt betaald, van cateraar tot curatoren, behalve de kunstenaar. De onderzoekers concludeerden ook dat de kunstenaars inmiddels de grootste subsidieGEVERS aan de kunst zijn. Een honorariumrichtlijn is belangrijk want al te vaak wordt nu nog gezegd 'Would you create something amazing for us - we have no budget'.

Voor zo'n richtlijn kan gekeken worden naar andere landen, die al een richtlijn hebben, met name Denemarken, en naar Groot-Brittannië waar ze die nu ontwikkelen. (In Denemarken is hang- en stageld bij wet (!) verplicht. 1 procent van de verzekeringswaarde per maand met een maximum van 1.000 euro per maand en maximaal zes maanden. Verder is er een tentoonstellingsovereenkomst. Daarin zijn de kosten beschreven die de kunstenaar t.b.v. de expositie maakt en het werk dat hij/zij erin steekt. Er wordt een tarief van 79 euro per uur gehanteerd. Musea kunnen nadat ze kunstenaars hebben betaald, subsidie aanvragen. Met name aan dat laatste deel is in Nederland nu behoefte).

Het rapport van SER en de Raad voor Cultuur signaleert dat er steeds meer zelfstandigen werken in de kunsten. Zelfstandig zijn is op zich niet een probleem; beeldend kunstenaars zijn immers sinds de hofschilders niet meer in loondienst. Maar omdat ze zelfstandig en meestal zzp'er zijn, is hun onderhandelingspositie niet sterk. En leggen ze er dikwijls geld op toe. Daarom is zo'n honorariumrichtlijn zo hard nodig. Zodat deze zelfstandigen ook echt cultureel ondernemer kunnen zijn. Het is nu een belangrijk moment; over zo'n richtlijn wordt al tientallen jaren gesproken en voor het eerst staat het veld, verenigd in Beeldende Kunst Nederland (BKNL), er achter. Ook de musea realiseren zich: zonder kunstenaars geen kunst.

Voor het ontwikkelen en met name het implementeren van een richtlijn is wel geld nodig. Want, zoals ik al schetste, ook musea en presentatie-instellingen hebben het nu al moeilijk en anders gaat het honorarium ten koste van bijvoorbeeld onderzoek of tentoonstellingen of iets anders cruciaals. Er is dus een eerste bedrag nodig, zodat die instellingen subsidie kunnen aanvragen voor een deel van het honorarium dat ze moeten betalen. Om een gedragsverandering op gang te brengen. Daarom is het ook zo goed dat de Raad voor Cultuur vorige week adviseerde om 600.000 euro beschikbaar te stellen om een goede start te kunnen maken met het betalen van honoraria. Maar ook daarna is naar alle waarschijnlijkheid geld nodig. Denemarken, een kleiner land, trekt hiervoor jaarlijks 500.000 euro uit.

Een tweede specifieke maatregel, die geen extra geld kost, is een adviesloket voor creatieve zzp'ers. In overleg met FNV Kiem en de Beroepsvereniging voor Beeldend Kunstenaars heeft het Mondriaan Fonds, in opdracht van BKNL, laten onderzoeken welke financieringsregelingen er nu zijn bij de overheid voor ondernemers, om te achterhalen of en onder welke voorwaarden deze geschikt zijn voor kunstenaars. Daaruit blijkt dat generieke regelingen zoals de Seed-Capital regeling of het innovatiekrediet vaak niet goed aansluiten bij de kunstenaarspraktijk. Het onderzoek concludeert dat

financieringsregelingen van de overheid, op die van de cultuurfondsen na, onvoldoende zijn ingericht op zelfstandig kunstenaars. Dan gaat het om zaken als de vereiste rechtsvorm, omzet, winstverwachting en kapitaaleisen. Voor de Seed-Capital-regeling bijvoorbeeld, een regeling voor het omzetten van technologische en creatieve kennis in toepasbare diensten of producten, moet de aanvragende creatieve starter een bv, nv, vereniging, stichting of coöperatie zijn. Weinig kunstenaars hebben echter een bv omdat dit niet altijd rendabel is of aansluit bij de behoefte van hun beroepspraktijk. Voor de Finance for International Business, bedoeld voor het uitbreiden van een onderneming naar het buitenland, is een vennootschap vereist. Kunstenaars vallen ook buiten de boot van regelingen omdat een van de vereisten vaak een aanzienlijk winstperspectief is en dat is voor hen meestal onhaalbaar. Ze zijn zelfstandig ondernemer, maar wel aparte ondernemers met niet winstmaximalisatie voorop maar waardemaximalisatie.

Daarbij ontbreekt het zowel bij de culturele sector als bij de uitvoeringsinstanties van de overheid vaak aan kennis over elkaar en is er sprake van een taalverschil. Om de aansluiting van de regelingen op behoeften en praktijk van zzp'ers te vergroten zou een adviesloket moeten worden ingericht. Een plek online, waar je als creatieve zzp'er kunt zien wat er is aan regelingen. En dat de overheid, de ministeries van Economische Zaken (EZ), Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) en Onderwijs Cultuur en Wetenschap (OCW), beter kijken hoe de regelingen beschikbaar kunnen zijn voor kunstenaars. Wij kunnen de eerste inventarisatie nu al leveren als daar behoefte aan is. Een taskforce van de ministeries van EZ, SZW en OCW zou kunnen kortsluiten wat er is aan regelingen en hoe ze op elkaar en op de kunstenaarspraktijk kunnen aansluiten. Het gaat dus om het optimaliseren van bestaande mogelijkheden.

Dan de algemene oplossing, die extra geld kost. Dat is een algemene extra investering in kunst en cultuur. Geld is bij het verbeteren van de arbeidsmarkt in de culturele sector de gamechanger. Dat hoeft heus niet alleen via het ministerie van OCW maar zou ook kunnen komen van EZ. Waarom niet? Kunstenaars zorgen ervoor dat anderen verdienen. Kijk bijvoorbeeld naar kunstenaar Levi van Veluw, die onlangs een uitverkochte expositie had in Marres en om die expositie voor te bereiden had hij een jaar lang vier mensen in dienst. Of kijk naar een kunstenaar als Folkert de Jong die bronsgieterij Kemner in Cuijk kostbare opdrachten verstrekt om zijn beelden te laten maken. Kemner draait overigens geheel op opdrachten uit de kunstwereld. Musea zorgen ook direct en indirect voor werkgelegenheid en andere economische omzet. Dat er extra geld nodig is geldt zeker niet alleen voor beeldend kunstenaars en musea. Ook elders in de sector is publiek geld nodig om voort te bestaan. Alternatieve financieringsmodellen hebben we de afgelopen volop geprobeerd: crowdfunding, renteloze leningen, timebanken. Leningen verlopen bijvoorbeeld via Fondskwadraat, een fonds dat bestaat sinds 1972 en dat leningen verstrekt aan kunstenaars en vormgevers tegen 0 procent rente (in 2015 in totaal 91, waarvan 35 via het Mondriaan Fonds voor gemiddeld ruim 4.000 per lening). Maar leningen moeten worden terugbetaald en dat kan lang niet altijd. Ook crowdfunding en timebanken (uitruil van diensten) is maar voor enkele specifieke gevallen weggelegd en zijn allemaal geen vervanging voor subsidie. Waarbij is aangetekend dat het Mondriaan Fonds nooit honderd procent van projecten betaalt, er is altijd sprake van matching.

Het is duidelijk, ook weer uit dit rapport: de 'reorganisatie in de kunstsector' zoals Erik Akkermans van de Federatie Cultuur het zo treffend noemt, die is geïnitieerd door Halbe Zijlstra, is te ver doorgeslagen; er is te veel en te snel bezuinigd. Zeker als je de bezuiniging bij gemeentes en provincies en de economische recessie er nog bij optelt. De bezuinigingen op kunst zijn te fors geweest en dat laat zich steeds meer voelen. Niet voor niets kwam de Federatie Cultuur deze week met de waarschuwing dat de bezuinigingen een bom hebben gelegd onder de culturele infrastructuur. Dat betekent nodeloze verschraling en begrenzing. Hoe mooi zou het zijn als die worden gestopt voor het te laat is.

Het gaat om meer dan alleen de arbeidsmarkt in de cultuursector. De werkelijke vraag hier is: Wat zijn kunst en cultuur ons waard?

Waaróm zou je meer investeren in kunst? Omdat kunst datgene is wat het leven de moeite waard maakt. Het laat zien dat er meer is dan geld en macht en Panamaroutes. Kunst is per definitie open, pluralistisch en grensoverschrijdend en ze helpt mee aan het functioneren van een open democratie. Ze hoort tot de levensbehoeften.

En mensen zien dat ook heus wel.

Kijk maar: Musea zijn een belangrijke reden om nog het land in te gaan; naar Groningen voor Bowie, naar Den Bosch voor Jeroen Bosch, naar Schiedam voor het Stedelijk Museum Schiedam, enzovoorts. Vorig jaar gingen er weer 2,7 miljoen meer bezoekers naar musea. Kunstmusea alleen al trekken meer bezoekers dan het betaald voetbal, constateerde koning Willem-Alexander vorig jaar bij de uitreiking van de Prijs voor de Schilderkunst. (Hij voegde eraan toe: 'dat kan aan de kwaliteit van het voetbal liggen'. Maar toch.)

'Er komt weer een tijd dat iedereen inziet dat investeren in kunst gelijk staat aan investeren in een gezonde samenleving', voorspelde twee weken geleden Diana Wind bij haar afscheid als directeur van het Stedelijk Museum Schiedam. En dat wil ik ook geloven.

Het vergt wel dat ook mensen van buiten de kunstsector de visie en het lef hebben om voor deze levensbehoefte op te komen. Voor het te laat is.

Henriëtte Post (directeur Fonds Podiumkunsten)

De vraag hoe een gezonde en duurzame podiumkunstensector eruit ziet, staat centraal in het beleid van het Fonds Podiumkunsten (FPK), onderdeel van die vraag is natuurlijk ook de arbeidsmarkt- en inkomenspositie. Over hoe zo'n ideale situatie er dan precies uitziet valt op dit moment eigenlijk weinig met zekerheid te zeggen. Maar aan de hand van de zaken die we wel weten, pleit ik voor een oplossingsrichting die de problematiek rondom arbeidsmarkt- en inkomenspositie niet apart zet, maar toewerkt naar een betere verhouding tussen de rijks- en lokale financiële verantwoordelijkheid. Die reshuffling is, durf ik te stellen, in de podiumkunsten een noodzakelijke voorwaarde voor een betere balans tussen aanbod en afname en daarmee de beste sleutel voor succes op velerlei fronten. Het is bovendien in mijn ogen cruciaal dat het denken hierover van onderop wordt gevoed.

Met zevenmijlslarzen zal ik een aantal factoren benoemen die deze analyse staven. De analyse is niet volledig, maar factoren die mede van invloed zijn op de arbeidsmarkt- en inkomenspositie van podiumkunstenaars zijn erin verwerkt.

Om te beginnen een heel algemeen principe. Het allergrootste deel van het Nederlandse podiumkunstenaanbod ontvangt geen subsidie; denk aan de kamermuziek, de pop, of het vrije theater. Dat is geen kwestie van geen of minder kwaliteit. De vraag *waarvoor* subsidie in de podiumkunsten wordt gebruikt is dus een belangrijke omdat (en ik zeg het nu even gechargeerd), subsidie in de podiumkunsten al snel een concurrentievervalsend effect heeft, dat direct ten koste gaat van de inkomenspositie van die vele podiumkunstenaars die zich in de vrije sector bewegen. Subsidie in de podiumkunsten wordt daarom in de eerste plaats ingezet om innovatie mogelijk te maken. Innovatie in al zijn verschijningsvormen.

Dan de inrichting van het huidige subsidiestelsel. In 2006 wordt de meerjarige subsidiesystematiek grondig herzien: er komt een Basisinfrastructuur (BIS) die rechtstreeks onder de verantwoordelijkheid van de bewindspersoon valt en het 'artistiek gekleurde deel' verhuist naar het Fonds Podiumkunsten. De organisaties in de BIS hebben een functie: zij produceren een specifiek repertoire (bijv. symfonisch) gekoppeld aan de opdracht ook talentontwikkeling en educatie te incorporeren. Bij het Fonds

worden voorstellingen en concerten meerjarig gesubsidieerd. BIS- en FPK-instellingen vormen daarmee samen de eredivisie van de gesubsidieerde podiumkunsten, ze zijn complementair aan elkaar én aan wat er in de vrije sector gebeurt.

Maar binnen die eredivisie ontstaat desalniettemin een groeiende kloof, terwijl tegelijkertijd op grond van de samenstelling en taakopvatting binnen de BIS misschien ook geconstateerd kan worden dat het onderscheid tussen BIS- en Fondsgezelschappen steeds diffuser wordt.

Die kloof ontstaat onder andere doordat BIS-gezelschappen voor de komende periode zijn aangemoedigd om binnen hun huidige subsidie sterker te sturen op een eigen profilering. Maar (erg gechargeerd) profilering biedt ook de kans om creatief extra financiële ruimte te creëren en de kans om de repertoirefunctie deels los te laten. En het uit de grote zaal wegtrekken van de BIS-organisaties kan leiden tot verdringing van de Fondsemble en gezelschappen op de podia en festivals. Dat heeft gevolgen voor de speel potentie van Fondsgezelschappen en dus de inkomenspositie van die podiumkunstenaren.

Maar er liggen meer risico's op de loer, want er is ook nog de politiek. Wie de debatten in de Tweede Kamer het afgelopen jaar heeft gevolgd kan zich niet aan de indruk onttrekken dat voor zowel de landelijke als de provinciale en gemeentelijke politici de eredivisie van de podiumkunsten zich tot de BIS beperkt en dat zij bovendien in de veronderstelling verkeren dat als we de functies in de Basisinfrastructuur hebben vervuld en ondersteund, dat we dan de noodzakelijke basis hebben gelegd voor een bloeiend en gezond cultureel leven. Maar een bloeiend en gezond cultureel leven kan niet zonder innovatie en dus niet zonder dynamiek en doorstroming. En deze broodnodige en gezonde doorbloeding staat onder grote druk.

Het Fonds Podiumkunsten deelt het advies van de Raad voor Cultuur om in de toekomst een grotere rol toe te bedelen aan regio's. De ontwikkeling die de Raad signaleert is breed en doet zich ook voor op heel andere beleidsterreinen. Het proces om te komen tot een nieuwe Omgevingswet en de Studiegroep Openbaar Bestuur van Binnenlandse Zaken laten eveneens zien dat de verhouding van verantwoordelijkheden tussen rijks- en andere overheidslagen aan herziening toe is. Eén waarbij meer sprake is van maatwerk per regio en waarbij, in ieder geval als we het over kunst & cultuur hebben, de regio een stevige regierol krijgt bij de inrichting van haar culturele infrastructuur. Voor de podiumkunsten betekent dat behoorlijk wat.

Want in de podiumkunsten geldt nu nog dat het rijk verantwoordelijk is voor het aanbod en de gemeente voor de podia. Die afspraak dateert uit 1982 en wringt aan alle kanten. Gemeentes bezuinigingen ook, en regelmatig doen ze dat op de podia, soms zelfs ten faveure van subsidies aan gezelschappen. Podia hebben dan niet of nauwelijks meer een programmeringsbudget en moeten een deel van hun exploitatiekosten verdienen uit de opbrengsten van hun programmering. Het leidt kort door de bocht tot wat we wel een 'veilige programmering' noemen met consequenties voor het aantal speelplekken en de verdienmogelijkheden van het landelijk gesubsidieerde aanbod. Ook de vrije sector ondervindt hiervan overigens veel hinder; waar die hun risico tot voor een paar jaar geleden goed konden inschatten omdat er tenminste met garantiesommen werd gewerkt, verleggen veel podia nu soms het hele risico naar de producent. Met alle gevolgen van dien, ook voor de arbeidsmarktmogelijkheden en inkomenspositie van de betrokkenen.

Het wringt ook, omdat de ene gemeente substantiële subsidies verstrekt aan de landelijk gesubsidieerde gezelschappen en ensembles, de andere gemeente niet of nauwelijks. Ook dat is van invloed op de arbeidsmarkt- en inkomenspositie.

Een herverdeling van financiële verantwoordelijkheden tussen rijk en lokale overheden dus. Maar waarom van onderop gevoed? Weer gechargeerd: omdat als deze reshuffling van bovenaf georganiseerd wordt het risico groot is dat lokale bestuurders met name aandacht hebben voor de grotere BIS-instellingen die vooral het gevestigde en gekende

aanbod produceren en innovatie, dynamiek en doorstroming nog meer dan nu het geval is in de verdrinking raken.

Zo'n reshuffling, die moet leiden tot een gezonde en duurzame podiumkunstenector, heeft daarom denk ik de meeste kans van slagen als we nu een aanpak kiezen die langzaam maar zeker het oude systeem vervangt door een nieuw systeem, in de praktijk ontstaan en beproefd.

Van onderop gevoed dus en dan bij voorkeur door de aanstormende generatie, omdat het hun innovatieve potentie is die in de knop dreigt te knakken, en omdat zij al bij tal van gelegenheden hebben aangegeven dat zij de zaak 'binnenuit' willen veranderen. Zij bepleiten een cultuurverandering binnen de sector en bepleiten ook samenwerking die al van meet af aan met alle betrokken partijen moet plaatsvinden.

En ik citeer uit een artikel van de hand van Thomas Kokkelmans en Anouk Nuyens in het Theatermakernummer van april: "Laten we bij onszelf beginnen. Diverse kunstplatforms uit België (State of the Arts), Duitsland (Koalition der Freien Szene) en Nederland (Platform BK & Het Transitiebureau) werken momenteel aan een 'Fair Practice Label'. Daarin komen kunstenaars, cultuurwerkers, instellingen, vakbonden, lobbyorganisaties en overheden tot afspraken over rechtvaardiger werkomstandigheden in de cultuursector." Einde citaat.

Ook hierin is overigens de cultuursector niet uniek. Wie afgelopen zaterdag het interview met Jelmer Evers in de Volkskrant heeft gelezen constateert dat ook in het onderwijs eenzelfde trend is waar te nemen.

Het Fonds Podiumkunsten heeft de opdracht voor 1 januari 2019 een onderzoek af te ronden dat de eerder genoemde reshuffling tot onderwerp heeft en zal zeker samenwerking zoeken met de initiatiefnemers van dit label. Nog mooier zou het zijn als zij met wat extra geld in staat worden gesteld een aantal proefprojecten te starten, onder rechtvaardige werkomstandigheden.

5. De dialoogtafels

Na de inleidingen zijn aan vijf dialoogtafels oplossingen besproken voor knelpunten die in de verkenning van de SER en de Raad voor Cultuur zijn gesignaleerd. Er waren per tafel gemiddeld acht deelnemers die ieder een eigen thema bespraken:

- Dialoogtafel 1: Positie van starters
- Dialoogtafel 2: Inkomenspositie
- Dialoogtafel 3: Sociaal vangnet
- Dialoogtafel 4: Sociale dialoog
- Dialoogtafel 5: Knelpunten werk en inkomen

Deelnemers hebben met behulp van post-its oplossingen opgeschreven en besproken en gezamenlijk gerubriceerd. In dit verslag zijn de teksten op de post-its en hun rubricering overgenomen. Daarnaast is aan het slot van de dialoogsessie aan de deelnemers nog gevraagd hun prioriteiten op te schrijven die ze willen meegeven aan de SER en de Raad voor Cultuur.

5.1 Dialoogtafel: Positie van starters

Bij deze dialoogtafel stond de vraag centraal hoe de positie van starters op de arbeidsmarkt van de culturele sector kan worden verbeterd. Deze vraag komt voort uit de constatering dat starters het moeilijk hebben op de arbeidsmarkt van de culturele sector:

- Het is moeilijk om aan een baan te komen;
- Om werkervaring kiezen jongeren voor werkervaringsplaatsen of verlengde stages;
- Relatief weinig jongeren hebben een baan in loondienst en relatief veel werken als zzp'er;

- Inkomen ligt lager dan bij andere jongeren met vergelijkbaar opleidingsniveau;
- Jongeren zijn relatief vaker ontevreden over de aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt.

De deelnemers benoemden op de post-its de volgende knelpunten/oplossingsrichtingen:

Een prijsbewuste tariefstelling

- Kennisagenda: onderzoeken en 'aantonen' van de meerwaarde van creativiteit; Topsectoren smartculture.
- Agentschappen voor starters.
- Onderzoeken en publiceren van bestaande tarieven.
- Transparantie: I'll show you mine (voorbeeld uit Ule).

Geen sociale dialoog van alle partijen

- Versterken positie zzp'er.
- Faciliteren gesprek om tot code te komen.
- Fair Practice label.
- Totale Dialoog.
- Nieuwe Vakvereniging.
- Sector laten groeien door imago verbetering.

Markt zit op slot

- Innovatieruimte maken voor slimme nieuwkomers (denk aan nationaal denktank programma voor cultuur).
- Zorg voor regelingen voor experimenteerruimte.
- Subsidie richten op innovaties, experiment, onderzoek.
- Innovatiefonds in het leven roepen.
- Marktwerking is een goede oplossing voor verdelende rechtvaardigheid.
- Groei ambitie is voorwaarde voor dynamiek (dynamische arbeidsmarkt).
- Ruimte maken voor nieuwe arbeidsrelaties: coöperatieven/collectieven.
- Mandaten van bijv. 4 jaar met max. 1x verlenging voor artistiek directeuren.
- Trek in de schoorsteen en niet zeuren.
- Gevestigde orde stap terug.
- 55 plus op bepaalde positie kunnen stage lopen bij starters en andersom.
- Wwik terug, maar voor 4 jaar.

Regeling/toegang niet afgestemd op nieuwe flexibele werkwijze

- De aard van de starter: meer hybride laten zijn.
- Transparantie en toegankelijk maken bestaande financierings- en ondernemingsregelingen voor culturele zelfstandigen.
- Versterken positie zzp'er door pensioen/ziektekostenverzekeringen.
- Regelingen voor experimenteerruimte.
- Nationale denktank voor cultuursector.
- Cultuurbank i.p.v. cultuurfonds met kennis van investeringstrajecten culturele sector.
- Sociale partners betrekken bij discussie en oplossingen arbeidsmarkt.
- Dynamiseren van het stelsel van arbeidsrelaties: richten op dynamiek en mobiliteit.
- Combinatie zzp'er/docentschap mogelijk houden.
- Werken aan nieuwe subsidiestructuur in 2021.

Geen toegang tot startkapitaal, investeringsregelingen

- Laagdrempelig krediet.
- Cordon Imaginaire (beschermcirkel) voor starters.
- Een startersregeling: slanke Wwik.

- Ruimte voor leerplekken (betaald).

Ophaalkaarten

Enkele deelnemers hebben na afloop nog hun prioriteiten opgeschreven die ze willen meegeven aan de SER en de Raad voor Cultuur:

- Starters: geen context, geen idee van hun waarde, geen kennis van de markt.
- Er is een 'reset' van de arbeidsmarkt nodig (zzp'er, contract).
- Consolidering, gebrek aan innovatie/groei verstopping.

5.2 Dialoogtafel: Inkomenspositie

Bij deze tafel stond de zwakke inkomenspositie van werkenden in de culturele sector centraal. Uit onder andere de verkenning van SER en Raad voor Cultuur blijkt dat:

- werkenden in de culturele sector vergeleken met andere werkenden met een vergelijkbaar opleidingsniveau weinig verdienen. De helft heeft een jaarinkomen onder modaal niveau;
- starters in de culturele sector 28% minder verdienen dan andere starters met een vergelijkbaar opleidingsniveau en die achterstand wordt niet ingehaald;
- er in de sector veel zzp'ers actief zijn (42%) en dat zij een laag inkomen hebben: kunstenaars verdienen in 2014 43% minder dan kunstenaars in loondienst (24 duizend versus 42 duizend euro);
- werkenden in de culturele sector relatief vaak een hybride beroepspraktijk hebben om voldoende inkomsten te verkrijgen;
- kunstenaars relatief vaak financieel afhankelijk van hun partner zijn.

Deelnemers aan deze tafel hebben de volgende oplossingen genoemd om de zwakke inkomenspositie te verbeteren:

- Meer geld van de overheid voor innovatie en instroom nieuw talent.
- Streven naar collectieve afspraken voor alle makers in de culturele sector.
- Streven naar loyaliteit en saamhorigheid van de beroepsgroep op dit punt.
- Versterking positie zzp'ers (zelfstandigen).
- Werk weigeren als beloning te laag wordt gevonden.
- Vrijwilligers/stagiaire vergoeding verplichten.
- Onderhandelings-/marktmacht vergroten.
- NEE zeggen tegen opdracht.
- Coöperatief samenwerken.
- Openheid onderling over beloning.
- Werken aan een ondernemende houding in het onderwijs.
- Matching stimuleren (reeds in het onderwijs).

5.3 Dialoogtafel: Sociaal vangnet

Aan deze tafel werden oplossingen bedacht om het sociaal vangnet voor werkenden in de culturele sector te verbeteren. Uit de verkenning bleek namelijk dat:

- zelfstandigen zich vaak niet hebben verzekerd tegen inkomensverlies door ziekte of arbeidsongeschiktheid: een op de vijf heeft zich verzekerd tegen arbeidsongeschiktheid en een op de 10 doet aan pensioenopbouw via lijfrente;
- kunstenaars vaker een uitkering hebben (ww- of bijstand);
- de Wet Werk en Inkomen Kunstenaars is afgeschaft;
- vroeger zelfstandigen die arbeidsongeschikt werden een beroep konden doen op de WAZ was; nu is er geen speciale regeling meer voor zelfstandigen.

Deze tafel benoemde de volgende oplossingen:

Voorkomen van beroep op sociaal vangnet

- Professioneel werk ook professioneel betalen als basisnorm van gedrag, daartoe een richtlijn opstellen gericht op fatsoenlijke honoraria.
- Spraakmakende personen moeten spraakmakende verhalen houden gericht op goede PR van de culturele sector: politici moeten belang van cultuur duiden i.p.v. gebruiken als electoraal wisselgeld.
- Zorg voor een betere werking van de infrastructuur, zorg voor samenhang en ga versnippering tegen: bijv. stimuleringsregeling ondernemerschap rechtstreeks met werkenden in de culturele sector opnemen.
- Stimuleren van initiatieven die kunstenaars de mogelijkheid geven om hun werk te promoten en extra inkomsten te verwerven (bijv. filmers op pad)
- Specifieke maatregelen toegesneden op de sector.

Herijken/verbeteren

- Houd rekening met atypische sectoren bij nationaal generiek beleid (btw, ondernemersaftrek, WW); specifieke regelingen zoals Wwik zijn van belang gezien atypische patronen, waardoor maatwerk mogelijk is.
- 3 pijlers: herijken basis volksverzekering; aanvullend werkenden (geen onderscheid werknemers/zzp'ers; privé.
- (Experiment met) basisinkomen.
- Onderscheid: zzp'er - schijn zzp'er -> sociale zekerheid.
- De Wwik terug.
- Terugkeer specifieke kunstenaarsregelingen (Wwik).
- Verbetering structuur, stop versnippering, draagkracht is nodig.
- 6% btw voor kunstenaars.

Opdracht aan

- Ministerie van SZW opdracht geven om alternatieve verzekeringsopties voor de cultuursector te ontwikkelen.
- Ministerie van Financiën: opdracht geven om fiscale regelingen t.b.v. culturele sector mogelijk te maken (zelfstandigenaftrek!).
- Leegstaande panden (10 jaar) actief beschikbaar maken voor kunstenaars.
- Faciliteiten voor kunstenaars (rugzakje), niet de instellingen.
- Wiebes-regel: Panama toeslag, percentage van de ontdoken belasting naar kunst/cultuur.
- Transitiefonds t.b.v. om- en bijscholing.

5.4 Dialoogtafel: Sociale dialoog

De sociale dialoog, dat wil zeggen het gesprek tussen werkgever en werknemer en tussen opdrachtgever en opdrachtnemer is zwak ontwikkeld, zowel op individueel niveau als op sectoraal niveau:

- Individuele werknemers en zelfstandigen hebben ten opzichte van werkgevers en opdrachtgevers beperkte onderhandelingsmacht ('voor jou tien anderen').
- Het cultureel ondernemerschap is over het algemeen zwak ontwikkeld. Werkenden zijn vooral inhoudelijk gedreven.
- Het onderhandelen over inhoud en prijs van de opdracht met dezelfde personen vindt men moeilijk.
- Aanbieders accepteren een lage prijs omdat zij het acteren op deze markt beschouwen als een investering in zichzelf, de opbrengsten maar een deel van hun inkomsten vormen en zij zo gepassioneerd zijn voor hun vak dat zij de lage prijs voor lief nemen.

- Hoewel er in de culturele sector een groot aantal cao's van toepassing zijn, is de sociale dialoog op sectoraal niveau over het algemeen niet sterk ontwikkeld. Dit komt onder meer door de versnippering van belangenorganisaties.

Deelnemers aan deze tafel gaven aan dat de mededingingswet als een obstakel wordt ervaren voor het overeenkomen van (minimum) tarieven. Het is van belang om goed te kijken wat er wel kan.

Ophaalkaarten

Enkele deelnemers hebben na afloop nog hun prioriteiten opgeschreven die ze willen meegeven aan de SER en de Raad voor Cultuur:

- Richtlijnen voor tarieven.
- Aanpassen beleid subsidiegevers/regelingen en belastingwetgeving.
- Meer transparantie, meer eerlijkheid over tarieven.
- Meer budget voor de fondsen.
- Vereenvoudiging regelgeving (uitzonderingsposities).
- Fatsoenlijke honoreringsnormen opstellen samen met werkgevers en werknemers.
- Subsidievoorwaarden van fondsen moeten beter aansluiten op de praktijk van de (podium)kunsten.
- Niet teveel kijken naar individuele oplossingen, individueel ondernemerschap, bij- en omscholing, maar naar collectief beleid.
- Gezamenlijke code of conduct; richtlijnen tarieven, fair practice -> mededinging
- Naast OCW, óók SZW en EZ.
- Geld niet naar consultants en onderzoekers, maar versterk de fondsen zodat het bij kunstenaars terecht komt.

5.5 Dialoogtafel: Knelpunten werk en inkomen

In de arbeidsmarktverkenning van SER en Raad voor Cultuur zijn maatschappelijke en beleidsrelevante thema's genoemd ten aanzien van de inkomenspositie-, sociaal vangnet, onderhandelingspositie, tarieven van zzp'ers, wet en regelgeving (Wwz, DBA), scholing. Aan deze tafel werden de belangrijkste knelpunten en oplossingsrichtingen op het gebied van werk en inkomen besproken.

Oplossingsrichtingen

1. Meer geld, om duurzaamheid te borgen.
2. Collectiviteit per deelsector.
3. Behoeft aan om- en bijscholing.
4. Samenwerking met alle deelsectoren (richting politiek en maatschappij).

Opmerkingen t.a.v. de punten 1, 2 en 4

- Een knelpunt is dat er algemene regelingen zijn (sociaal, fiscaal, arbeidsmarkt) die niet goed aansluiten bij de praktijk van de kunsten.
- Financieringsmogelijkheden voor ondernemers zijn te weinig toegespitst op kunstenaars.
- Richtlijn honorarium beeldend kunstenaar ontbreekt.
- Gebruik aan vrije ruimte (innovatie).
- Arbeidsvoorwaarden.
- Aantal producties onder druk; dit leidt tot minder verdiensten waardoor er minder ruimte is voor verbetering van de arbeidsvoorwaarden.
- Minder vast (meer freelance, hybride praktijk).
- Veroudering: alternatief, arbeidsperspectief.
- De culturele ondernemer heeft aversie tegen regels, terwijl de regels vaak dominant zijn voor het 'verdienmodel'. Te weinig begrip voor de bureaucratische omgeving.

- Vergelijking met andere sectoren.

Opmerkingen t.a.v. de punten 2 en 3

- Geen redelijke afstemming binnen de sector (makers, producenten, financiers)
- Versnippering.
- Beeldende kunst is vaak onzichtbaar bij beleidsvorming.
- Beroepseer en vrije vogels staan oplossingen in de weg.
- Bij BIS-instelling is doorstroom van nieuwe medewerkers lastig omdat men niet meer weg wil (angst voor verliezen baan).
- BIS doorgever van "kennis" binnen de organisatie is goed maar de kennisdoorgifte naar buiten en van buiten naar binnen is lastig.

Opmerkingen t.a.v. punt 4

- De grotere arbeidsmarkt lost de problemen niet op.
- Hoe gaat de samenleving om met het risico van het kunstenaarschap; ligt dat meer bij de kunstenaar of heeft de politiek een verantwoordelijkheid?
- Waar is de waarde van arbeid in de sector? Onderscheidend in de prijs?
- Veel verplichtingen binnen subsidiestelsel. Weinig "lucht" om naar buiten te kijken.

Ophaalkaarten

Enkele deelnemers hebben na afloop nog hun prioriteiten opgeschreven die ze willen meegeven aan de SER en de Raad voor Cultuur:

- Bundel je krachten, kom van je eiland af en definieer en beloon arbeid.
- Stimuleer collectieve afstemming binnen de sector; makers, producenten, financiers, opdrachtgevers.
- Talentontwikkeling van beginnend en ervaren talent; startersgeld en vrije ruimte.
- Pas financieringsmogelijkheden voor
- ondernemers aan voor kunstenaars.

6. Forumdiscussie

Het programma werd afgesloten met een discussie met de zaal en een forum bestaande uit Mariëtte Hamer (SER), Jeroen Bartels (Raad voor Cultuur), Erik Akkermans (Federatie Cultuur) en Caspar de Kieft (FNV KIEM).

Basisnorm

In de discussie werd aangegeven dat het goed zou zijn als er een basisnorm zou komen in de vorm van een richtlijn of code. De vraag is wie zo'n norm zou moeten opstellen. Sociale partners of andere collectieven? Het is in ieder geval van belang om te weten wat de sector en de zzp'ers daarbinnen zelf willen. De sector moet het zelf eens zijn over een basisnorm. Aangezien er veel verschillende deelbelangen zijn, is een sterkere sociale dialoog wenselijk. Zoek goed uit wat er in het algemeen nodig is en wat specifiek nodig is voor de culturele sector en probeer dat gezamenlijk te doen.

Een vraag is wie moet controleren of de basisnorm nageleefd wordt. Zo'n norm moet volgens een van de sprekers wel kunnen worden afgedwongen. Er is echter verschil van mening of de fondsen als subsidieverleners of de overheid hier een rol in hebben. Een van de sprekers stelt dat er misschien meer behoefte is aan een principe dan aan een norm. Een norm moet je niet koste wat kost na willen leven. Als een afwijking van de norm goed gemotiveerd kan worden, dan is dat prima.

Er wordt op gewezen dat de betaalbaarheid van hogere tarieven een probleem kan zijn. Basisnormen helpen, maar de consequentie is wel dat minder instellingen daaraan kunnen voldoen en sommige zullen verdwijnen.

Het idee wordt geopperd dat het maatschappelijke veld advies vraagt aan de SER en de Raad voor Cultuur hoe er invulling kan worden gegeven aan een basisnorm. Als we een basisnorm willen, welke dilemma's moeten we dan oplossen? Hoe kan zo'n norm maatschappelijk worden ingevoerd?

Wwik

Een van de sprekers merkt op dat zzp'ers in de culturele sector niet goed vergelijkbaar zijn met zzp'ers in andere sectoren. Dat vraagt om specifiek beleid. Een voorbeeld daarvan is de Wwik. Dit was een regeling voor starters die heel nuttig was. De regeling is afgeschaft omdat de overheid geen specifiek beleid meer mocht maken. Misschien moeten we toch aangeven dat een dergelijke regeling wenselijk en nodig is, vanwege de eigenheid van de culturele sector. Die is toch anders dan in andere sectoren.

Ondernemerschap

Tijdens de discussie wordt aandacht gevraagd voor het belang van ondernemerschap. Er wordt in de opleidingen nu veel meer een ondernemende houding wordt gestimuleerd. Er is meer aandacht voor horizontaal organiseren. Een van de sprekers vraagt zich af waarom in de culturele sector zoveel belang wordt gehecht aan ondernemerschap (ook al in de opleiding)? Loopt de sector zo voorop? Zo ja, dan maakt hij zich zorgen, gelet op de lage inkomens, het ontbreken van voorzieningen voor arbeidsongeschiktheid en pensioen e.d.

De dagvoorzitter ziet van onderop collectieven ontstaan wat in feite maatschappelijke ondernemingen zijn. De relatie wordt gelegd met sociale ondernemingen. Misschien kunnen we daar wat van leren.

Nederland moet nadenken over wat ze over heeft voor cultuur. De maatschappij vraagt steeds meer om creatieve vaardigheden, samenwerking, andere manieren om zich te organiseren e.d. De culturele sector is daar sterk in. Toch zie je momenteel de sector achteruit gaan.

Prioriteiten

De belangrijkste prioriteiten van de forumleden zijn:

- Een SER-adviesaanvraag. Dit kan zorgen voor politiek en maatschappelijk draagvlak.
- Versnippering tegengaan (met name bij de makers). Gezamenlijk lobbyen.
- Ik kies voor starters. Die lopen grote achterstanden op en halen die nu niet meer in.
- Hoe krijgen we de mooie kunstensector weer terug met fatsoenlijke arbeidsvoorwaarden?
- Hoe kun je met talent een behoorlijke boterham verdienen.

Go Vote vraag

Aan het einde van de bijeenkomst is aan de deelnemers gevraagd wat zij de belangrijkste prioriteit vinden op het gebied van werk en inkomen in de culturele sector. Voor veel van de deelnemers is dat het verbeteren van de beloning door het ontwikkelen van richtlijnen voor honoraria en breder, door het ontwikkelen van een 'Fair Practice' label voor eerlijke arbeidsomstandigheden en een eerlijke beloning. Daarnaast bestaat de wens om de sociale dialoog te verbeteren door versnippering tegen te gaan en meer ruimte te creëren voor collectieve onderhandelingen. Ook is er behoefte om het imago van de culturele sector te verbeteren, meer aandacht te geven aan ondernemerschap en meer ruimte te bieden voor innovatie en jongeren. Tot slot is volgens sommige deelnemers meer aandacht voor het functioneren van de arbeidsmarkt gewenst, bijvoorbeeld door het bevorderen van doorstroming, om- en bijscholing en het beperken van de instroom in de opleidingen.

De dagvoorzitter sluit af met de opmerking dat een stille en langdurige lobby nodig is om de financiële situatie in de culturele sector te verbeteren. Alleen een brief aan de informateur van een nieuw kabinet is te weinig en qua timing te laat. Het is van belang dat de kunstensector wordt geassocieerd met innovatie.

Bijlage: Resultaten Go Vote dialoogbijeenkomst culturele sector

Rapportcijfer voor de arbeidsmarkt- en inkomenspositie van werkers in de culturele sector

Gemiddeld rapportcijfer: 4,3 (N=33)

Laagste cijfer: 1

Hoogste cijfer: 10

Belangrijkste knelpunt op het gebied van werk en inkomen in de culturele sector

Rol overheid

- Budget
- Budget
- Budget
- Overheidsverantwoordelijkheid
- Afhankelijkheid van overheid
- Noch Mediawet noch Auteurscontractenrecht bieden aanknopingspunten voor redelijke honoraria
- Dat wetgeving en regelgeving etc. niet past bij de dynamiek in de sector

Beloning

- Fair pay
- Geen verhouding werk en beloning
- Waardering van artistiek werk
- Onvoldoende financiële waardering voor de diensten die worden geleverd
- Verdienmodel
- Verdienmodel
- Waardering vakmanschap
- Gebrek aan bewustzijn over waarde van creativiteit
- Gebrek aan fair practice

Sociale dialoog

- Zwakke positie zzp'er
- Positie zzp'ers
- Onderhandelingspositie
- Geen onderhandelingspositie
- Onderhandelingspositie
- Sociale dialoog
- Opdrachtgeverschap
- Ontbreken van cao voor zzp'ers

Functioneren arbeidsmarkt

- Werkgelegenheid / overaanbod
- Te grote instroom
- Marktprobleem teveel aanbod
- Onvoldoende werk om van rond te komen
- Aanbod overstijgt vraag.
- Geringe mobiliteit naar andere sectoren.

- Marktimperfectie
- Gebrekkige arbeidsmarktstructuur
- Stagiaires verdringing

Ondernemerschap

- Te weinig ruimte om te "ondernemen"
- Marktgerichtheid van creatieven
- Intrinsieke motivatie
- Professionaliteit van de werkenden

Overig

- Onzekerheid over toekomst
- Doorgroei beperking
- Populisme
- Sluiten van podia

Gewenste opbrengst van de dialoogbijeenkomst

Oplossingen

- Actiepunten / oplossingen
- Dat slagkracht en richting ontstaan op basis een uitstekende analyse
- Bewustzijn en bereidheid
- Gezamenlijke aanpak
- Richting aanpak
- Eensgezindheid
- Oplossingsrichting voor gehele culturele sector
- Strijdvaardigheid
- Verbetering

Wet- en regelgeving

- Gevolgen wet- en regelgeving in beeld brengen en vaststellen wat nodig is
- Bewustzijn dat aanpassing in regelgeving noodzakelijk is
- Maatwerk in de regelgeving
- Zicht op Stimuleringsmaatregel (ook) vanuit andere departementen

Beloning

- Minimum tarieven (meer ruimte mededingingsrecht voor sector)
- Richtlijnen honoraria
- Minimum tarief afspraken voor creatieve zzp'er
- Maatschappelijke relevantie en navenante honorering
- Richtlijnen voor bv bandbreedtes voor honoraria
- Richtlijnen of code vergoedingen en honoraria
- Code goed opdrachtgeverschap
- Code moet nagekomen en geverifieerd. Blijkt steeds een Mededingingsrechtelijk probleem
- Richtlijnen en actieplan

Sociale dialoog

- Betere onderhandelingspositie
- Volgende stap te zetten door de sector, gericht op duurzame transparante en zuivere arbeidsverhouding

- Dat we er gezamenlijk (werkgevers, -nemers, overheid) de schouders onder gaan zetten
- Werkgever-werknemerschap belangrijker dan productie
- Streven naar collectieve afspraken voor alle makers in culturele sector
- Cao-regelingen voor zzp'ers
- Lobby voor versterking arbeidsmarkt kunsten
- Oprichting tripartiet transitiefonds

Ondernemerschap

- Dat we beseffen dat gebrek aan ondernemerschap niet het probleem is
- Een realistisch beeld van de hedendaagse hybride kunstpraktijk en de kansen die dat biedt

Imago

- Inzien maatschappelijke relevantie sector
- Meer belang voor het risico wat de culturele sector neemt en hiervoor het belang voor de samenleving heeft
- Beter imago kunstenaars

Overig

- Kennis over mogelijkheden
- Investeren in verbeteren competentie werkenden en elk jaar meer
- Een eerlijk beeld

Belangrijkste prioriteit op het gebied van werk en inkomen culturele sector

Beloning

- Honorariumrichtlijn en fair practice label uitwerken en onderzoeken wat nodig is; SER advies welkom
- Professioneel werk professioneel betalen. Maatschappij pleegt roofbouw op kunstenaars (i.p.v. andersom)
- Overleg tussen sector en overheden over de regelgeving zodat instellingen in staat zijn werknemers en zzp'ers fatsoenlijk te kunnen honoreren
- Erkenning dat er een gezamenlijke problematiek is m.b.t. inkomen die gezamenlijk opgelost kan worden
- Anderen ervan overtuigen wat het belang is om de kunstensector in stand te houden door ze goede arbeidsomstandigheden en inkomen te bieden
- Een (experiment met) basisinkomen realiseren
- Fair Practice Label (Code) ontwikkelen en dat zou gefaciliteerd moeten worden. Bottom up, ja - maar wel "fair", dus met middelen
- Fatsoenlijke honoreringsrichtlijn benoemen, als basis voor verdere stappen die leiden tot kunnen naleven van deze honoreringsrichtlijn
- Lobby voor investeringen in de culturele industrie die een aanvaardbare honorering mogelijk maken

Sociale dialoog

- Meer ruimte tot collectief onderhandelen voor sector (ACM)
- Versnippering tegengaan. Sterkte lobby
- Geloof in de kracht van collectiviteit

Ondernemerschap

- Vertaal het woord ondernemen als nieuwsgierig blijven om tot een betere samenwerking te komen
- Ondernemen in kunst is in eerste instantie verantwoordelijkheid nemen voor goede kunst en zou niet commercieel succes voorop moeten stellen

Functioneren arbeidsmarkt

- Dynamisering van de arbeidsrelaties (zowel contract als zzp)
- Schotten weg. Oude garde stap terug. Trek in de schoorsteen. Nu
- Opleiding en markt meer op elkaar afstemmen. Realisme t.a.v. te verwachten toekomst voor studenten. Per saldo minder mensen opleiden
- Om- en bijscholing, grotere weerbaarheid

Imago

- Het imago van de sector verbeteren, politiek draagvlak voor kunst en cultuur
- Dat de overheid (alle ministers en het koninklijk huis) breed uitstraalt dat zij de culturele sector van belang vindt: BEELDVORMING

Overig

- Alleen inzetten op een gezamenlijke norm is te beperkt, het moet juist integraal worden bekeken: maatschappelijk draagvlak, Wwz, Wet DBA, etc.
- Ruimte aan en voor innovatieve jonge aanstormende garde
- Offensieve ambitie hebben gericht op innovatie en groei van de cultuursector. Dat is nodig om tot dynamische arbeidsmarkt, met ruimte voor starters